

Uns y altres no son tan costosos ni difícils de conseguir com sembla. Lo que 's necessita es procedir també en açó ab método, obehir á un plan, establir un sistema ben meditat y seguirlo al peu de la lletra; nó obrar com ara, d' un modo insegur y capritxós, posant aquí un fanal de forma nova entre mitj d' altres vells, empedrant la calçada d' un carrer y deixant desnivelladas ó gastadas las aceras ó permetent, quan una casa recula, que quedi lo nou tros de vía pública sens empedrar ó mal empedrat, etc., etc.

Los petits detalls son los que més descubreixen lo poch cuidado, porque á tothom se li acut que lo gros es massa fácil de véurer perque puga passar per alt. Açó demostra, donchs, l' esment que deurían posar en lo desempenyo de sa comissió 'ls qu' están encarregats de vetllar pel bon ordre y cumpliment d' aquells serveys.

Las dos cosas que més pobre idea donán del gust y cuidado de nostres administracions municipals en eixa materia, son la falta d' estátuas y monuments y lo poch zel que 's posa en acabar las obras que s' emprenen.

Potser no hi há ciutat al mon de la importancia de Barcelona qu' estiga tan pobre, tan miserable de monuments. Qualsevol creuria que ni Catalunya, ni sa capital, han tingut un home digne d' eterna recordansa; qualsevol creuria que no hem tingut historia propia, ni fets gloriosos que perpetuar, qualsevol creuria qu' aquest poble es un poble indiferent á sas ilustracions, al art y al bon gust y que ni artistas té!

Si 's destinés cada any, tant sols una partida de dotze á quinze mil duros al ornat públich, aplicantla ab algun talent, veuríam dintre poch temps transformat l' aspecte artístich de Barcelona y tot alhora 's fomentaria l' avens de l' escultura y de las arts decorativas en lo género monümental que, per la falta de protecció, arrastran aquí una vida esmortuida.

Si no fem açó, Barcelona no deixarà d' ésser més qu' un poble gran y jamay se presentarà als ulls dels pochs viatgers que la visitin, com una gran ciutat. Si no fem açó, no veurém may entre nosaltres als bons artistas que la naturalesa 'ns concedeix, ni 'ns visitarán més que las personas que per precisió tingan de venir, ni figurará may nostra ciutat entre las que li pertoca figurar per sa riquesa é importancia.

Iguals consideracions s' acuden al contemplar suspesas anys y anys las obras comensadas. Pera tenirlas aixís val més no

empèndrelas, y per lo tant seria més racional esperar á tenir reunits tots los fondos necessaris y vensudas totas las dificultades qu' una bona previsió sab descobrir; puig sempre 's contempla ab molt més gust una cosa modesta, pero acabada, qu' una gran obra á mitj fer ja entregada al oblit. Son aspecte es més desolador que 'l de las ruinas; no parla com aquestas d' un passat interessant; revela sols un fondo d' impotencia ó bé de deixadés que may sol ésser propici á ningú. Además, aqueix abandono es causa moltes vegadas de reparacions tan grans, que la obra resulta doble cara de lo que hauria costat.

Més podriam dir encara sobre la ciutat vella, però 'n farem gracia á nostres lectors per no ésser pesats en l' exámen enutjós de nombrosos detalls.

III

Passém ara á ocuparnos del *Ensanche* ó ciutat nova.

No parlarém de corretgir lo plan d' aquesta part de ciutat com ho reclamarian tal volta sa fatigosa simetria, la necessitat de artísticas perspectivas pera dar visualitat á monuments y edificis públichs y com ho demanarian també, sens dubte, rahons d' altre classe. Es espayós, suficient, armónich y açó 'ns fa perdonable lo demés. La llibertat d' edificar en tota sa àrea que nosaltres no hauriam segurament concedit per varias rahons, si no aném errats, poderosas, ha fet que avuy siga ja un compromes, sino impossible, introduir cualevol reforma important en son trassat. No pensém donchs en açó y contentemnos ab cumplir ben bé lo pensament del autor, completantlo ab detalls d' execussió dignes de l' obra, que, no per ésser un poch defectuosa, deixa d' honrar lo nom de son autor y de la ciutat qu' está realisantla.

No 'ns detindrém á aprobar la necessitat de traslladar al *Ensanche* molts dels establiments públichs encaixonats encare dintre dels estreits carrers de la ciutat vella, ab manifest detriment de la salut pública y dels infelissos qu' han d' habitá dits establiments; no 'ns planyerém de la poca previsió que l' Estat, la Provincia y 'l Municipi han tingut al no comprar los principals solars que fan fitxada á plassas ó á bons punts de vista, pera bastir allí aquells edificis, ab lo qual haurían guanyat ells y l' aspecte general de la població. Sabém que no sempre las caixas públicas se troban disposadas á fer consem-

blants gastos, y compreném, per lo mateix, que puga disculparse á ditas entitats. Sígans emperó permés, remembrar la conveniencia de no desperdiciar, en quan se puga, l' ocasió d' adquirir solars ben situats per l' edificació dels establiments qu', á causa de sa importancia, cal que tingan punt de vista ó que, per lo especial de llurs serveys, es precis qu' ocupin determinats llochs.

Per iguals motius no censurarem enérgicament la deixadés de no haber comensat per fer desapareixer del nou camp urbà los torrents, barranchs, vías de ferro y construccions qu' impossibilitan l' edificació y la comunicació directa d' uns barris ab altres, ensemps que sont per l' home y la propietat perill constant y temible. Mes també aquí se 'ns ha de permetre recordar á nostres ajuntaments l' obligació que sobre ells pesa de fer un poderós esforç, si no vólen seguir perjudicant injustament interessos sagrats y desitjan donar al *Ensanche* la vida, seguritat y comunicació degudas.

Fora d' aqó, altres punts hi ha que tocar no menys importants, encare qu' al primer cop de vista no ho semblin.

Doném en primer lloch per repetit aquí lo qu' hem dit respecte al ornat de la ciutat vella, fent observar que las dimensions de las grans vías, plassas y pasetjs ho exigeixen encare més, com també 's prestan més á fer lluhir las obras monumentals. Una bona font, una estàtua, rodejadas d' arbreda se destacan molt millor y brillan molt més que sobre un fons de pedra ó encaixonadas en petits espays, mancats de llum y perspectiva. Al mateix temps, los grans espays, semblants á las amplas salas que reclaman algun moble á son centre pera destruir la freda monotonía de son extens sol, demánan també alguna cosa que 'ls ompli y animi fentlos perdre lo carácter de desert que d' altre modo presentan. Contempléu per un moment, lo Saló de S. Juan, la Plassa de Catalunya, la d' Ausias March ó bé la de Tetuan y diguéume si, per més ben urbanisadas qu' estiguessin, no hi trobaríau á faltar fonts abundants y estàtuas ó monuments, que tot alhora las adornessin y féssin al viandant més agreable sa passada? Los pobles dotats de sentiment artístich, han comprés aquesta necessitat y hán fet de llurs vilas animats jardins, benvolguts de propis y estranys, tocantne no sols los beneficis morals de la cultura, sinó també las ganancias inestroncables de l' aplech constant de gran nombre d' estrangers.

Es, donchs, hora ja de que 's pensi en hermostrar de la manera corresponent los punts principals de la ciutat nova, fent que la mà divina del art escampi sobre ells lo fruyt delectable de l' inspiració, ja pera distraure'ns de las miserias de la vida, ja pera fomentar las grans virtuts, posantnos per sempre á la vista las ilustracions de nostra historia.

Mes ensemps qu' açó, déuhen nostres ajuntaments mudar d' un tot lo sistema d' urbanisació que 's vé aplicant al *Ensanche*. Lo primer y més capdal fí á que deu respondre tota urbanisació, es lo de la netedat, y no es per cert lo millor medi d' obtenirla, l' engravar los carrers com carreteras y conservarlos además tan aixuts y descuidats com pot estarho la pitjor d' aquestas. D' açó resulta que, quan plou, s' omplen de tolls y fanch, y quan fá temps sech ó ventós, están intransitables, per causa de la pols; de manera que may están nets ni es cómodo atravessarlos. Los cotxes y carros que 's veuhen obligats á passarhi, s' omplen de fanch fins als botons de las rodas y al entrar en la ciutat vella van escampantlo sobre l' empedrat. Açó porta ab sí gastos incalculables de reparació y neteja, pera no obtenir may ni una ni altre, com fora degut. Tot l' any lo municipi ha de mantenir nombrosas brigadas de peons pera trossejar pedra, omplir sots, arregar lo fanch y la pols y, ni un sol dia, lo vehí de Barcelona pot respirar un aire pur, ni trepitjar un carrer net.

Es donchs indisputable que 'l sistema d' afirmat dels carrers del *Ensanche* no pot esser mes dolent, y que están interessats en substituirlo no ja sols los propietaris de dita part de ciutat, mes també los habitants de la vella, lo bon nom del Municipi y, lo qu' es més encare, la salut pública.

Los primers pagan contribució com propietaris de fincas urbanas y tenen dret á exigir que se 'ls donguin las comoditats d' una urbanissació com cal; los segons no poden consentir que per la deixadesa en que 's té l' *Ensanche*, s' omplin de fanch y pols los carrers del interior qu' ans se véyen lliures d' aquestos inconvenients.

Nos dirán, ben segur, que 'l Municipi no ha estat ni está en situació de gastar lo qu' importarian los empedrats dels llarchs y amples carrers del *Ensanche*.

Deixant apart la qüestió, pera nosaltres no resolta, de si ben calculat lo qu' avuy se gasta ab afirmats de grava y sas, continuas reparacions, resulta tal volta més costós de lo que seria

per sa major duració un empedrat consistent y ben fet (y entenguis que no tenim per tals la major part dels del interior); deixant apart aquest punt, que valdria la pena d'ésser estudiat per persona competent, creyem pogué dir qu' aquella objecció no justifica l' actual estat de cosas

Per tot arreu hont se dona á la policia urbana l' importancia que li pertoca, s' estudian seriament los medis necesaris pera tenirla á la major altura possible, se rebutjan los sistemas y materials que per causas y circunstancias propias de localitat no produheixen bons efectes ó resultan excesivament cars, y 's fan tots los ensatjs qu' un bon éxit requereix. Un estudi detingut del clima y dels materials del país y la deguda comparació ab lo qu' altres poblacions més avansadas fan en la materia, dona los medis de perfeccionar lo imperfecte; mentres que lo insistir sols per rutina en l' aplicació d' un sistema que la simple vista condemna, no pot produir sino un estancament vergonyós que per, cert no favoreix mica á la ciutat que 'l consent.

Tothom qu' ha visitat París ó Ginebra, ciutats models en aquest ram, ha pogut observar que, desde fa alguns anys, van substituint los empedrats ab un asfalt que permet la circulació rodada perfectament y es al mateix temps, segons notícias, molt mes barato qu' aquells. Lo moviment de París deu voltas superior al de Barcelona y lo fer allí molta mes calor qu' aquí, han d' ésser, segons sembla, garantia bastant per creure que á falta d' altres medis més ventajosos, podria adoptarse pera nostre ciutat nova aquell asfalt. Las cualitats que presenta á primera vista son dignes del major elogi. Com tot betum ó pasta, ofereix las ventatjas que per escombrarlo presenta una superficie plana y contínua, lliure de junts y espays més ó menys vuyts. La falta mateixa de ressalts, fá que rodolin per ell los carruatges suaument, sens l' enutjós soroll que produheix la pedra, y que 'ls animals pugan arrastrar sa carga més fàcilment. No ocasiona pols, ni fanch, ni las relliscadas qu' altres betums més durs, y ab una ruixada de manguera 's queda net com un espill.

Si tot açó ho descubreix lo mer viatjer al trepitjar los carrers de París, tan frecuentats per los barcelonins ¿com no ha cridat l' atenció de nostres ajuntaments y no s' han fet (que sapiguém) las averiguacions necesarias per veurer si podria aplicarse dit asfalt als carrers de nostre *Ensanche*? Es que s'

ha rebutjat de bon principi per falta de aygua ab que regarlo sovint al estiu perque no 's derriteixi ó aclivelli? Si es així, creyém poch pensada la resolució.

Pera remullar l'asfalt, com avuy pera combatre la pols, no es indispensable aygua de primera qualitat ni aygua dolça siquera; y, aquí hont tenim la mar, es ridícul pretestar falta d'un caudal per aquestos serveys. Si 'l Municipi no disposa, com deuría, d'un caudal d'aygua dolça, bastant á satisfer plenament tota mena de necessitats públicas, deuria quan menys complementar l'escassés ab aygua de mar, aplicantla á tot lo que li permeti, y no creyém que fos obra superior á sas forsas l'obtenirne una bona cantitat per elevació y distribuirla per carrers y plassas mediant la canalisació necesaria. L'aygua es lo primer element que la bona policia urbana exigeix, y, en payssos calurosos, es además necessitat indispensable pera contrarrestar la calor del sol y lo desenrotllament del miasme qu'aquell tant favoreix.

No tenint donchs possibilitat de provehirnos ben prompte d'un gros caudal d'aygua dolça, deu nostre Municipi proporcionar-se al menys aygua salada pera dits fins. No creyem que la sencilla arruixada del terré, empedrat ó asfalt pugja perjudicar la vegetació; mes si anessim errats ¿no 's trovaria per ventura la manera d'evitarho, cuan la marina ha trobat hasta lo medi de fer de l'aygua salada, aygua per beure y cuyná?

Tingas además present que, segons probalitats fundadíssimas, sens tardar molts anys, veurém substituït lo gas per la llum eléctrica, y si per obtenirla es necessari un motor, no fora tal vegada difícil que lo mateix que, de dia servís pera pujar l'aygua, alimentés á la nit l'iluminació de tota ó d'una gran part de ciutat.

No ignorém qu'además d'aquestas, hi ha encare moltas obras, moltas milloras á que deurian dedicar especial atenció nostres ajuntaments, y de bona gana las aniriam indicant; mes no ho farém per temor d'esser pesats. Contents quedariam ab que aquestas pocas ideas trovessin eco en las personas que, per sa posició ó competencia, póden examinarlas ab algun fruyt y realisar las que 's creguessin acertadas.

NARCIS OLLER.

UNA BRUXA

EN LA

CAMBRA DEL TORMENT

ER demunt les atapahides branques d' un frondós bosch d' alzines, s' alsa encara avuy, convertit en habitacib d' humils masovers, l' antich castell de Savassona, situat en un dels punts més culminants de la serra que separa la plana de Vich del territori anomenat les Guillerries.

Hi residia en temps del feudalisme una forta rassa de barons á qui la sort de les coses doná sobre les montanyes y afraus de la rodalia quasi podriam dir sobiranía plena y omnímoda; pus que 'l baró del castell exercia sobre Savassona, Sau y Tavertet, jurisdicció alta y baxa, civil y criminal, mer y mixte imperi; prerrogatives que, segons les lleys y costums feudals, equivalian poch menys que á les reynals de la Corona, y que no tots los magnats, senyors de vassalls, certament no tenian pas otorgades.

Entre la pols dels arxius jau oblidada l' historia de la cort senyorial de Savassona, que tal volta no sempre aconsellada per assessors de prou moralitat ó doctrina, qui sab si haurian envejat de vegades los seus vassalls la condició diversa d' altres terres que desde 'ls espadats cims de Savassona s' oviran, subjectes á batlles, veguers

y jurats per delegació reyal directa. Una de les planes de dita historia ha arribat é nostres mans per atzar; y, no per fer retrets al senyor de Savassona de poch just ó entés en matèries curials, sino per desenterrar del passat idees no mortes encara del tot en nostre segle, aném á mostrarla aquí á la plena llum del dia.

Era en 1618 senyor de la baronía dessusdita l' il·lustre y noble Anton Vila; jutge y assessor de son tribunal ó *cort*, Martí Joan Campana, ciutadà de Vich; y procurador fiscal l' honorable senyor Baltasar Pla. En 12 desembre del any citat rebía aquest tribunal una cédula de prevenió, que, al peu de la lletra extreta de son original, comensa d' aquesta manera:

«Dijous á vint y hu del mes de Fabrer any de la natiuitat del Señor mil siscent y divuit, dins las Carcers reals de la Ciutat de Vich ahont es comedit territori. Essent personalment constituïts lo Mag.^{ch} Señor Joan Pere Angelet procurador general de les baronies y Jurisdiccions del Ill.^{re} y noble Señor Don Anton Vila de Savassona en Vich populat Señor y Baró dels Castells y termens de Savassona, Sau, etc. y lo Mag.^{ch} Señor miser Martí Joan Campana Doctor en drets en la dita ciutat de Vich populat Jutge y Assessor delegat de dites baronies y termens, Baltasar Pla procurador Fiscal de la cort de dites baronies ensemps ab mi Antoni Illa Notari y Scrivá de dites baronies, lo Mag.^{ch} Señor Francesch Martines Doctor en medicina, Joan pau Pera cirurgia ciutadans de Vich, y Joan Font nunci comisatge de la cort de la vila de Sallent bisbat de Vich per effecte de executar la Tortura en la persona de Francina Solana viuda.

La cual de manament de dit Señor procurador general fou manada aportar y ajeguda en un banch en la cambra dita dels torments de las ditas presons reals de Vich, en lo qual lloch hi ha Pa, Vi, Foch y llum y altres cosas necessaries per dita Tortura. Per dit Señor Jutge y Assessor delegat pedit fou dit y exposat á la dita Francina Solana lo següent. So es Francina Solana ja sabeu com estau

condempnada per lo Señor Don Anton Vila de Savassona de qui sou vassalla de consell de son asessor predit amort y atortura perque digau la veritat quinas personas en vostra companyia han usat del art de bruja y se son ajuntadas en los aplechs ajuts y jochs del Dimoni digau la veritat no vullau que vostres carns sian massaradas ni maltractades. Altrament se procehiria en executar dita sentencia y acte de Tortura.

»E la dita mado Solana diré Señor per amor de Deu Senyors nom tormentian nim maltracten de ninguna manera que jo diré la veritat de tot alló que sabré que no vull que mas carns sian maltractades sino que vull dir la veritat y descarregar ma consciencia. Y axí diré que jo es veritat que som estada Bruja y he usat de aqueix mal art alguns trenta anys fa poch més ó manco.»

Segueix ara la primera entrevista que confessa haver tingut ab lo dimoni, que diu fou «prop de Fontsamallera», lloch del centre de les Guillerfies; y continua aixís:

«Apres en altra Jornada quem recort fou lo dia de Santa Magdalena jom recort molt bé que també nos juntarem molts bruixs y bruxas en un lloch ques diu las palancas de Casserras ¹ que jo vaig partir de Casa mia que lo dit dimoni me vingué acercar aixímateix im digué men havia de anar ab ell fins aquí baix, y axí jo me vaig untar així mateix ab dits unguents y men aní acavall ab dit dimoniot en forma de un canot palut pels negrots, quant fuy en dit lloch de las palancas de Casserras viu lo dit dimoni ques fa dir Bersabuch en forma de cabronot ab la banyota al front y en dit lloch també joni coneguí á tots los dalt dits y anomenats y anomenades. So es Marianna Corbera, na Masrromeva vella, Margarida Quer, Montserrat Quer, Sagimona Quer, madona giraldona muller den giradó de parroquia de S. Juliá de Villatorta que abans fou viuda relictá de Joan Fatgedas moliner de Vilanova,

¹ No molt lluny certament de Savassona estava l'antic Castrosserras ó Castrom-serra, castell romà, famós al comensar la reconquesta, y monastir després de Clusensenses, ab jurisdicció feudal també. Del últim hi ha encara restos dignes d'estudi.

na baldana vella de Carós, y Joan Pagés de S. Andreu de bancells y molts y moltes de altres bruxas que ara á mi nom recordan los noms ni las conexia, sino quem recort que nosaltres tots y totes quant arribavam en dit lloch ab lo dit dimoni totes li feiam acatament y li feiam la ben vinguda y li deiam be siau trobat y inclinavem lo cap y ami me recort que los uns parlavem ab los altres y ab lo dit dimoni. Y après lo dit dimoni se posave aballar y saltar ab nosaltres que jo també ballí un poch, y après menjarem y beguerem y après lo dit dimoni nos digué y predicá que en nom del diable y del dimoni y de Satanás y en despit de Deu fessem tot lo mal que poguessem, y après lo dit dimoni estant assentat ab un banch ó cadirota de fusta, tots lo anavem adorar que los homens li donaven y oferihen diner y nosaltres donas li oferihen candela. Y après resolguerem tots y totes ab intervenció é inducció del dit dimoni de fer caura pedra, y axí me recort que lo dit dimoni ab algunas otras bruxas y en particular ab na Corbera que entenguí jo que aquexa ho havia demanat y requerit que fes caura pedra á Sau y varen fer alguns conjurs ab intervenció del dimoni, y remanaven un poquet laigua, y tantost viu jo que isqué unafumas sota y prest se congrí lo gran mal temps, y axís nos ne anarem tots y totes ab dits mals esperits y dimonis y ab lo mal temps. Y per causade dita Corbera ferem caura una gran padregada en la parroquia de Sau, y quant forem en vista de Vilanova lo Señor Rector de Vilanova que senyava lo dit mal temps, nos girá per ter avall y jo me restí y vaig dexar los altres y me isquí de la compaña á la pineda devant y en vista de les talladas de Vilanova que fins aquí arribá dit mal temps y aquí men isquí jo y men torní á casa mía y me sabé molt greu.»

Se interrogá desseguida á la processada sobre punts més generals, y *aportada en lo porxo de dita preso*, se li llegí la declaració seta que, essent ratificada en totes les seves parts, firmí, no sabent escriurer la Solana, Pere Màrtir Comalada, mercader y ciudadá de Vich.

De la fi de la suposada bruja res hem pogut rastrejar, y sí sols que, segurament á conseqüència de la deposició dal transcrita, fou presa prop la Sauleda per un fill d'aquest mas, jurat de S. Juliá de Vilatorta, na Giral dona. Aquesta, empero, negá rodonament, segons l' original de sa declaració que tenim á la vista, tota complicitat en los fets que la Solana li atribuia, demanant per axó, ab oferiment de prestar caució fideijussoria, ésser escarcerada.

Si ab tanta apariència de formalitat, gent que devém presuposar seria, prenían, al comensar lo disset setgle, les coses de bruxeria, (y com aquest mils processos guardan los arxius á Espanya y en diverses nacions d' Europa) ¿qué té d' estrany que encara avuy, al fer lo campanar del poble vehí senyal de *mal temps*, tanta fressa se moga en moltes masíes montanyeses per matar ab bales benèhides la bruja que, colcant la broma de devant del temporal, guía contra 'ls esplets de la terra les tempestes? Aquell segle fou certament lo segle de les bruxes, y affluxat un poch lo rigor inquisitorial contra 'ls heretjes, se vejé per tot l' intervenció directa del esperit del mal en los actes del home. Qualsevol, donchs, que sia l' origen de la creencia en les arts diabóliques, es indubitable la forsa que tant fondes arrels li feu posar, que molts anys de predicació de doctrines contraries al esperit que l' alen-tava no han pogut encara arrancar del sentiment del poble.

JOSEPH MASFERRER ARQUIMBAU.

LO RAT PENAT.

Poesia dedicada al establiment de la Societat del *Rat-penat*.

I.

ENTRE totes les varies criatures
Que criá el Pare Etern, pures é impures,
Hiá un pobre animalet,
Tan lleig, tan malastruch, tan miserable,
Que ducta el mon si es ell ó es el diable
Qui l' ha infantat y fet.

De rata té lo pel, de ausell les ales;
Mes, despullat de plomes y de gales,
Volant en la foscor,
Pareix una fantasma ó mala cosa,
Un confús *no sé qué*, que 'ns causa nosa,
Un *no res*, que 'ns fa por.

En tenebrós forat ó cova humida
Passa, tot sol y mut, la trista vida
Mentre el sol resplandeix;
A la nit, vola incert, y torna y gira,
Tremolejantse tot, com si fugira
De algú, ó de sí mateix.

A vegades los jics, gent sinse entranyes,
L' acacen, van armats de llargues canyes;
Y quant l' han capbusat,
Ab joya gran y xillerisa rara,
Mel claven á una porta, viu encara,
Al pobre Rat-Penat!

¿Per qué eixe animalet, que 'l mon menysprea,
Ennoblit, agrandat en nostra idea,
¡Oh amics, ó germans meus!

Lluminós l' admirem y plé de gloria,
Com l' áliga triunfal de la victoria
De Júpiter als peus?

¿Per qué 'l veig, ab ses ales eixamplades,
Senyorejar los vents y nubolades;
Estendre el valent vol
Sobre el passat llunyá, sobre 'l pervindre;
Muntar al cel, y fit á fit sostindre
Tota la llum del sol?

Eixe misteri, pera gents estranyes,
L' esplica el crit que surt de les entranyes
De tot bon valenciá:
¡Sant amor de la Patria Llemosina,
Inspira tú la història peregrina
Que brota als llabis ya!

II.

Era un Rey: los nostres avis
El veren: los cabells rulls;
La mel de amor en los llabis,
La llum divina en los ulls.
La Creu en lo pit portava,
En los combats li donava
Sent Jordi son caball blanc!
Y sa espasa, raig de guerra,
Feu fructificar la terra,
Regantla ab heroica sanc.

Sempre, baix les dures malles,
Sentiments servava purs;
Com guanyava les batalles,
Aixis dictava els bons furs.
Era, en pau y en guerra, exemple
Dels grans; humil en lo temple;
Ministre armat del Senyor:
Tal, admiració dels pobles,
Veig, en llegendes y cobles,
A Jaume, el Conqueridor.

Tot joyós, gentil y alegre,
Tot falaguer era en ell:
Sols paurós, sinistre, negre,

Sobre lo daurat capell,
En lo lloch del real signe,
Ab ulls de esperit maligne,
Badant la gola afamat,
Les verdoses ales hertes,
Estenia, sempre obertes,
L'espantable Rat-Penat.

Era senyal y figura
Del combat penós y etern
Que en la vida sempre dura,
Nit y dia, estiu é iverñ;
De la vigilant sabiesa
Que té sempre el ala estesa;
Del indomable valor,
Que en guerra traidora ó franca,
May los ulls matiners tanca
Per descuyt, cansanci ó por.

Al vore el signe terrible
Sobre la front del bon Rey,
Com si uná forsa invisible
Els subjectara á sa lley,
Tombaven tots á ses plantes,
Y descregudes ó santes,
Les gents, ab crit general,
Clamaven: «¡Beneit sia
Lo Rey que defensa y guia
Poder sobrenatural!»

En Valencia, plé de gloria
Morí el gran Conqueridor:
Mancávali una victoria,
Y la buscá en mon millor.
Al notar que els ulls tancava,
Lo Rat-Penat quel vetllava,
Tancá les ales també.
Mes lo Rey de esta manera
(Fou sa voluntad darrera)
Al Rat-Penat li digué:

«¡Oh bon servidor! escolta,
Escolta ma voluntat:
Les ales obri altra volta;
Vetlla sobre esta ciutat.

Tot mon amor posí en ella:
Valenta, pietosa, bella,
Mes barres per blasó dú:
Sobre eixes glorioses barres,
Clava bé les fortes garres
Y eixampla les ales tu!»

Y allí está clavat encara;
Y ha estat sempre y ha de estar:
Image gloriosa y clara;
Eixemple etern que imitar:
Emblema de vigilancia;
De fermesa y de constancia
Noble y continua llisó,
Que per los segles dels segles,
Dictará les millors regles
A la patria inspiració.

Ell dú sempre per les sendes
De la gloria á nostra gent:
Ell va fer níu en les tendes
Del almogáver valent;
Ell, en les barques de Lluria,
Provocá del mar la furia;
Ell, en jorns anubolats,
Quant lluytaven reys y pobles,
Amostrá á morir com nobles
Als vensuts agermanats.

Ell estengué son imperi
Sobre tots, grans y petits,
Ciutat, vila ó monasteri,
Llocs vedats ó beneyts.
Ell ab ses ales rosava
La citra que puntejaba
Ausias, lo bon caballer;
Y com visió santa y bona;
Volava sobre la trona
Del pare Vicent Ferrer.

III.

Dempres, á lo teu vol donaren guerra
Rajes de un vent contrari á nostra terra
¡Oh gloriós Rat-Penat!

Y ab nostres propies mans, no ab mans estranyes,
Com los malignes jics, á colps de canyes,
Te ham ferit y nafrat!

Te ham nafrat y ferit quant la memoria
Ham apartat de nostra patria historia,
Del nostre parlar dols,
Te ham ferit y nafrat quant, neguitosos,
Ham deixat caure, ingrats, nostres gloriosos
Monumens en la pols.

Te ham ferit y nafrat quant nostra pensa
Cercava, fent als pares greu ofensa,
Frévolles novetats,
Quant uns ab altres, en la llar dels avis,
Fills de un mateix bresol, per folls agravis,
Guerrejavem irats.

Mes, en lo fons del pit bullia encara
Aquell amor antic, que renaix ara,
Com menuda llevor
Que soterra en los camps la neu primera
Y brotant, al tornar la primavera,
Dona al mon nova flor!

Amics, germans: la patria llemosina
Renaix per tot! Rebrota la eglantina
Del nostre Saber Gay,
Juntemse á la host, de llors ya coronada,
Formant, oh valencians, una maynada,
Que no 's desfasa may.

Formem una maynada hon sempre encesa
Brille la llum del art, de la sabiesa,
Del seny, del esperit;
Hon parlen tots los llabis una llengua,
Hon tots los cors, sense temor ni mengua,
Bateguen á un sols crit.

Y en membransa dels avis; en penyora
De la gloria passada y venidora;
En fe de germandat;
Com penó, com estrela que nos guia,
Entre llaus de victoria y de alegría,
Alcem lo Rat-Penat!

TEODOR LLORENTE.

DE BELLA NIT'

I

ESTRELLAS per l' espay esgarriadas
Efugen del vol ansiós de mas ulladas.
Com verges ruborosas
que, sorpresas banyant sas formas puras,
s' amagan en onadas tremolosas,
en la blavor del cel s' enfonzan ellas
las verginals puríssimas estrelles.

La nit espessahintse;
tancadas las masías y cabanyas,
los pastors pèls revolts de las montanyas
sas fogatas encenen;
y remors decadents ja van sentintse
que 'ls ecos, com baylets ajogassantse,
de vall á vall se dexan y 's reprenen.

«¡Tendríssim maridatje
de la terra ab lo cel en nits hermosas!
¡ab quín goig empendría ara mon viatge
á las regions que l' ombra que 'm rodeja
ab crueltat fidel trasparenteja!

«¡Y quín adormiment suavíssim fòra
lo meu damunt est prat cobert de fullas
secas d' ahirl... Rosada qu' ara plora
sobre mon front cremós, en las despullas
cauría del cos meu faltat de vida!...
Tot quant veig á la mort tendre 'm convida.»

II

LA Malenja axí posava als llabís
Lmots de defalliment; axí agreujarse
mos dolors jo sentia,
quan súbita vegí ma Rahó alsarse...
La mitja-nit creava 'l clar mitj-dia.

Y ma Rahó va dir: «¡Oh torrentadas
d' astres y mons, jo 'u sè: vostra eczistencia

1 Poesía premiada en lo certámen de Montpeller de 1878.

es de lluyta eternal contra las ombras!
 Jamay vos ha sorprés la mare ciencia
 en estúpit repós: sempre en onadas
 de forsas que 's combaten y s' eccitan,
 visquent del combatir, brillau intensas.
 ¿Y ha d' ésser menys qui 'us mira
 y 'ls grans secrets regira
 de bóvedas inmensas,
 que vosaltras, esferas lluminosas? .
 En va fugiu com verges ruborosas.

«No 't condolgas, ingrat! Negra anyoransa
 no 's torni la qu' ha d' ésser esperansa
 d' eternitat divina.
 Sacrílech es lo front que sóls s' inclina
 vers la pols de la terra macilenta:
 lo front deu axecarse ab fe valenta.

«Ni 'l cor ha de glatir cobart y débil
 com presoner malvat que desconfía
 de torná' al mon y veure
 la plenitut del dia.
 ¡Malhaja aqueix espant que 'l gran llinatge
 fereix! ¡Malehit sia
 lo satánich menyspreu del romiatje
 dreturer á la font de la justicia
 y la magna clemencial
 ¡Malhaja 'l pródich fill que desenjoya
 son esperit de pia continencial!»

III

Y callá la Rahó, y la nit tan bella
 continuá magestuosa
 com reina del Orient; pura dolcesa
 aromá 'l redós meu: fou la promesa
 de forsa poderosa
 y de viril y dominant grandesa.

Desde llavors, oh nit, quan l' infortuni
 mon sér voldría abatre,
 trobo en ta magestat poder sens límit
 per viure y per combatre.
 Lluytant, l' ánima meva 's sent divina
 y á sa Patria immortal de dret camina.

J. RIERA Y BERTRAN.

L' ALÉ DELS ROURES

Jo soch la veu que canta les més heroiques gestes
Tot fent bronzir les branques qu' estufa al orejar
y de les altes cimes qu' enfonzan les congestes
vaig á portar mos cántichs fins á la vall del plá.

Jo soch la veu dels roures que davan ombra fresca
á un poble gran y lliure, senzill é independent;
jo orejaré ses ruines fins que lo mon finesca,
jo escamparé ses glories cantant eternament.

D' aquexos aspres singles y esferehidores balmes
va nexer com un águila llensantse per l' espay,
y al véurel les gentades de los antichs reyalmes
digueren tanta gloria no haver conegut may.

Comprá ses lleys y luhismes ab trossos de sa vida
y 'l seu escut va ferse de sa matexa sang,
y á aquells que 'l malmeteren de rassa malehida
cent cops en les batalles va rebregar pel fang.

Nosaltres per ferne eynes li davam nostra soca
y 'l ferro d' exes mines s' enduya pel combat,
y per los que morían colgats sota una roca
los nostres rams vetllavan per sa immortalitat.

Per sempre aquexes penyes de sang totes rojoses
recordarán les lluytes del poble catalá;
de historia coronada per fetes tan hermoses
cap nat al mon un altra millor 'n llegirá.

1 Premiada ab una Escriban'a de plata en lo Certámen literari de Sans.

Mes ay! l' águila un dia mogué en son vol enveja
y l' odi feu remoure pel cap del escorsó,
y al 'ná' l' vol á rependre pel puig que 'l sol caldeja
ferida per darrera caygué per lo traydor.

Desde llavors sa Marca de vida fou rompuda,
sa llengua trosdejada no pogué dir ni un mot...
mes no ha pas mort encara; ¡pobre águila cayguda,
los pobles te respectan fins axalada y tot!

Oh fills de Catalunya, prenéu de vostres avis
l' exemple qu' ab la vida tots ells han sagellat,
y al jorn que freturesseu venjáus d' estranys agravis,
veníu, qu' aquí viu pura la Santa Llibertat.—

Y axís l' alé dels roures belluguejar sentía
quan devallant dels singles corria per la vall,
y mos cabells alsantne mon cap ne rebatía
semblant la clin estesa d' un desfermat caball.

Y tota nostra historia llavors recordava
y veyá als nostres avis contra l' extern lluytar,
com ells se defenían, com ell se 'n entornava,
y 'm semblava, Deu me valgui,
que m' hi voldria trobar.

JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS.

DEL NATURAL

A Ferrant Arteaga de Pereira.

UN cotxe funerari al peu de casa
s'atura poch á poch.
—Vehina!—¿Qui s'emportan?—Un de jove!...
—Un de jove?...—Com vos—
Del rotllo que formavan per ohiro
La gent á mon aprop,
Encongit y retret vaig allunyarmen,
meditant aquets mots:
«Era 'l puntal, potser, de la familia,
vindrán jorns y mes jorns,
Y sos pares, vellets, de porta en porta
trucarán per l'entorn!
Una noya, potser, esperansantlo
per unirshi ab sant jou,
ab lo vel endolat de la tristesa
cubrirá lo seu cor!...
¡Potser la llum del geni flamejava
per lo vuyt de son front!...
¡Potser d'algun invent la gran idea
s'ha perdut á sa mort!...»
Una veu rugallosa va sobtarne
mos pensaments al cop:
Era un vell, qu'ab prou feynas confegía:
«Val mes ell que no jó.»

JOAN PONS MASSAVEU.

NOVAS

EPRESENTA la heliografia que acompanya á aquest número
Uns marrochs jugant ab un voltor, copia d'una magnífica
ayualort de nostre eminent Fortuny.

Per habernos tingut de provehir al estranjer de alguns
caràcters tipogràfichs que no existian á Barcelona nos hem vist obli-
gats á interrompre fins al present número l' estudi del Sr. Sanpere
y Miquel, *Orígens y fonts de la nació catalana*, que obtingué lo
primer premi en lo certámen celebrat enguany per esta Revista.

En l' última sessió celebrada per la societat *Lo Rat Penat* de Va-
lencia s' ha aprobat la publicació d' un periódich catalá. Ab aquest
serán 11 las publicacions d' aquest género que surtirán á llum en
nostra llengua.

S' ha publicat en un quadern de 24 planas una colecció d' epígra-
mas ab lo títol de *Ratos Perduts*. Son entussiasta autor amaga mo-
destament son nom baix las inicials R. F.

Un altre llibre acaba de publicar D. Antoni Aulestia y Pijoan y
s' ha posat ja á la venta, *Barcelona, ressenya històrica*.

En altre número nos ocuparém extensament d' aquesta obra.

Lo dia 24 tingué lloch en lo Ateneo de Sans la repartició de pre-
mis del Certámen que obrí la Societat Literaria de dita població.

A las 5 de la tarde ocupá la presidencia lo Excm. Ajuntament y
los Srs. Coca y Collado, Laporta, individuos del Jurat junts ab lo
secretari del mateix, Sr. Vall, excusant sa assistencia lo president
del Jurat Sr. Ubach y 'l Sr. Sallarés.

Lo senyor Coca llegí un curt discurs del President que no varem
poguer sentir y lo senyor Secretari doná compte de las composi-
cions rebudas que pujaren fins á 155, fent lo judici crítich de las
premiadas. Oberts los plechs que contenian los noms dels poetas
premiats, resultaren ser los següents:

Escribania de plata: *L' alé dels roures*, del Sr. Franquesa y Go-
mis. Accéssits: *Lo caball del conceller*, del Sr. Careta y Vidal, y *La
mort del Rey en Martí*, del Sr. Soler (Pitarra).

Pensament de plata: *La bona filla*, del Sr. Soler. Accéssits: *Lo
blanch anyell*, de D. Artur Masriera, y 1808, de D. Lleó Fontova.

Los accésits á la ploma de plata los obtingueren los Srs. Farré y Carrió, y Martí y Porta.

¡Ma corona! fou la poesia que obtingué la lira de plata, de donya Dolors Moncerdá, que ocupá la presidencia entre estrepitosos aplausos. Los accésits se concediren á *La despedida* y *Cant d' amor* dels Srs. Soler y Bassegoda.

Quinç anys, del dit Sr. Franquesa, fou la poesia que obtingué la escultura de terra cuita, y 'ls accésits, *La cansó del despitat* y *Amorosa*, anónimas.

Lo quadro del Sr. Carrasco, lo guanyá lo Sr. Casademunt ab lo trevall *De Girona á Perpinyá*, y 'ls accésits, *Un bateig*, *Un voluntari del 93* y *A casa l' alcalde*, lo primer D. Simon Alsina, lo segon anónim y 'l tercer D. Emili Vilanova.

Lo quadro del Sr. Rabadá l' obtingué lo Sr. Careta per *La vida del pastor*, y l' accésit, *Lo verol*, anónim.

Per últim lo premi extraordinari del Centro lo guanyá *Lo meu jorn*, del Sr. Bassegoda, y l' accésit, *La filla del argenter*, del senyor Masriera.

Ab normalisada puntualitat anem rebent los números que publica la simpática revista catalana *L' Aureneta*, que veu la llum semanalment á Buenos-Ayres. Al ocuparnos de sa reaparició en un de nostres números passats, varem parlar á nostres lectors de las varias innovacions qu' en sa nova confecció s' habfan introduhit: adopció d' una forma propia pera Revista literaria; notable millora en son paper; impresió clara y elegant; augment de text (16 planas per número) y per fi, adició pera coleccionarla de 4 planas contenint los més aplaudits quadros de costums en prosa, ab las que 's formará un tomo de 200 cada any.

Literariament, y en conjunt apreciada, enclou dita Revista l' interés, instructiva amenitat y agradable passatemps que tota publicació de sa índole reclama, mantenint, además, ab lo carácter de sos escrits, y ab son constant recort y ardent entusiasme envers las cosas de nostra terra, viva é intensa, com may, la flama qu' en lo altar del patriotisme crema en tant llunyadanas regions.

Darrerament, y cumplint una de las ofertas consignadas en son prospecte, hem tingut la satisfacció de veurer en un de sos números una lleugera, mes compendiosa correspondencia, firmada en aquesta capital, que no deixarà, sens dubte, de contribuir á que, en la América del Sud, ahont tants de nostres compatriotas passen en continua anyoransa sa vida d' emigració, sigan las columnas de *L' Aureneta*, un altre tornaveu de Catalunya.

Digna, molt digna d' elogi es la patriótica actitud qu' observa aquella pléyade de joves que, únicament portats per sos inmens amor á Catalunya, y, de segú, sacrificantse, s' entreté y 's desvetlla procurant nous atractius ab que engalanar las planas de *L' Aureneta*.

Per có nosaltres, desde nostra Revista, enviém un carinyós saludo á son Director y redactors, tot encarintlos ensemps tingan perseverancia, segurs de que, ab aquesta, es molt més assequible fer arribar *L' Auraneta* al port de la prosperitat, qu' es lo que 'ls desitjém.

L' últim número de la acreditada revista bibliográfica francesa *Polybiblyon*, nos comunica una curiosa noticia, qu' extrau de la llista dels manuscrits de la biblioteca del sultan á Constantinopla, publicada per M. Mordtusann en la revista alemanya *Philologus*, *Zeitschrift für das Klassische Alterthum* (Goettingen, 1854 t. IX,

p. 582-84), en la qual consta existir en dita biblioteca, cert còdice en català, qu' es un *tractat sobre la navegació del Mediterrà y una descripció de las illas del Archipiélach*, marcat ab la nota de molt notable. Podria algun dels catalans residents á Turquia, ó altre europeo ilustrat darnos noticia circumstanciada d' est manuscrit, valentse d' algun dels Cònsols allí residents?

En lo certámen celebrat á Tortosa, qual distribució de premis tindrà lloch lo primer del pròxim Setembre, festa de la Mare de Deu de la Cinta, han sigut premiadas varias poesías catalanas, y distingidas respectivament ab premi y accésit duas memorias ó biografías del Rector de Vallfogona.

Ab motiu de la publicació del *Llibre d' or de la moderna poesia catalana* han comensat á apareixer en lo *Diari de Barcelona* una série de cartas firmadas per son director D. Joan Manyé y Flaquer, referents al catalanisme.

Llegim en un periódich que en la última reunió celebrada per los industrials d' aquesta ciutat pera tractar de la qüestió del gas, se sostingué en català tota la discussió. Aixís desitjariam se fes sempre.

S' ha posat á la venda la sarsuela original dels Srs. Campmany y Molas, *Lo rellotje del Montseny*.

Muntan á 211 las composicions presentadas al certámen humorístich obert per la Societat *Niu Guerrer*.

Ha arribat á Valencia la companyia catalana de declamació, dirigida per lo Sr. Roca, que va á donar á coneixer en aquella ciutat las principals obras del repertori català. Molt desitjariam qu' obtinguessen favorable acullida en benefici de la empresa y profit de las lletres catalanas.

Ab molt bon éxit s' ha estrenat en lo teatro del *Buen Retiro* una comedia en dos actes del Sr. Molas, titulada: *De Nadal á Sant Esteve*.

Ja desde la segona escena fou cridat per lo públich lo jove poeta, repetintse ab freqüencia aquestas mostres d' aprobació. Lo gran número d' acudits y la espontaneïtat en sa versificació fan recomanable l' obra, qual acció plena d' incidents está desenvolupada ab galanura. Es de sentir que 'l segon acte no estiga á l' altura del primer.

La societat *Lo Rat-Penat* de Valencia, ha acceptat de D. Emilio Pascual l' oferta d' imprimir en sos tallers tipogràfichs y regalar á la Societat un llibre contenint los treballs literaris que pera la festa inaugural de la mateixa escrigueren los poetas valencians. Reconegudas estarán al Sr. Pascual las lletres patrias.

A la amabilitat del Sr. Llorente debém lo poder publicat en aquest número la bellíssima poesia que pera aquella solemnitat compongué.

L' *Associació catalanista d' escursions científicas*, ha aumentat últimament son album pintoresch monumental de Catalunya ab duas noves y preciosíssimas heliografías corresponents á las entregas del 15 y darrer d' Agost, representant respectivament la fatxada

de la iglesia del monestir de Sant Cugat del Vallés, ab una fulla es-
plicatoria de D. Ramon Soriano y la vista del convent de Sant Pere
de Casserras, ab la descripció del mateix feta per D. Joaquim Guasch.

No 'ns cansarém d' exitar á tots los catalanistas á suscriures á
aquesta publicació.

S' están verificant alguns treballs de restauració en lo célebre mo-
nestir de Ripoll.

També la comissió de monuments de Tarragona ha visitat lo de
Poblet, prenent las disposicions necessaries pera comensar inme-
diatament sa restauració.

En lo teatro del «Buen Retiro» substituïeix desde demá á la com-
panyia de declamació catalana, una de sarsuela bilingüe en la que
hi figuren los artistes Sra. Enriqueta Alemany y 'ls Srs. Mollá, Ro-
ca y altres.

Pera que sigan adjudicats en lo Certámen del Colegi mercantil,
han fet oferta los escultors senyor Foxá d' un busto de Aribau y 'l
senyor Pagés d' un de Pio IX.

Inmediatament després de la publicació del poema *La Atlántida*,
que veurá la llum á primers d' Octubre acompanyada de la traduc-
ció castellana, en una edició molt luxosa, D. Jascinto Verdaguer
donará á la imprenta un volum de poesias religiosas.

Se tracta de la celebració d' un certámen literari á la Barceloneta
lo dia de Sant Miquel. Se diu que serán de molt gust los premis que
s' oferirán.

Recomanem á nostres lectors un paisatge de D. Joseph Masriera
actualment esposat a casa Parés. Es bellíssim com tots los d' aquest
senyor y crida molt l' atenció del públich intel·ligent.

En lo teatro de Vilanova y Geltrú s' ha celebrat una funció lite-
raria pera honrar la bona memoria de D. Francisco de Sales Vidall.
Després de la representació de las tant aplaudidas produccions de
malograda poeta, *Una noya com un sol* y *La malvasia de Sitjes*, sa-
llegiren poesias alusivas á la solemnitat. Una numerosa orquestr
feu coneixer una magnífica elegia fúnebre que compongué pes
aquell acte lo Sr. Urgell y que fou molt aplaudida, com todas la
sevas composicions.

D. Fermin Alvarez ha posat en música una altra cansó de D. Ar-
tur Gallard, titulada *Aubada*, que forma part de la colecció *Flors de
Maig*.

S' ha dat á la estampa una colecció de poesias amorosas ab lo títol
de *Verol*, degudas á un dels joves mes distingits de la literatura ca-
talana.

Pera honrar la memoria de S. M. la Reyna D.ª Mercé, 'ls escriptors
castellans están formant una corona poética, qual volum veurá la
llum próximament. Sabém que en aquesta obra tindrán represen-
tació las lletres catalanas, puig han sigut invitats un poeta catalá,
un mallorquí y un altre valenciá.

La *Gazzeta Letteraria* de Turin ha publicat, traduïda en vers italià per l'escriptor D. Giurati, la poesia de D. Joaquim Bartrina, *De omni re scibili*.

L'últim número de la *Revue des Langues Romanes* de Montpeller, ha publicat, acompanyada de la traducció francesa, la poesia de D. Francesch Matheu, *Lo cant del Llatí*. També havem vist aquesta poesia en *La Raza latina*, revista castellana que veu la llum a Madrid.

Hem rebut lo número 6 de la entusiasta y per nosaltres molt interessant *Revista Euskara* de Pamplona.

Vejas lo sumari:

Discurso leído por el Señor Presidente de la Junta Directiva, D. Salvador Castilla, en el Batzarre de 15 de Julio de 1878.—*Primeros tiempos de la monarquía navarra*, (continuación), por D. Ramon Ortiz de Zárate.—*Una vision en la niebla*. Los guerreros euskaldunas, por D. Nicasio Landa.—*El escudo de Navarra*, (leyenda histórica), por D. Serafin Olave.—*Observaciones sobre la ortografía vascongada*, por Duvoisin.—*Proverbios vascongados*, (continuación) por Duvoisin.—*Advertencia* de la Junta Directiva.

Está en premsa lo *Calendari del Art del Pagès pera l'any 1879*, any segon de sa publicació, que dirigeix lo pèrit agrónomo don Francisco Xavier Tobella.

SUMARI

S. SANPERE Y MIQUEL. . .	Origens y fonts de la nació catalana.	153
NARCÍS OLLER.	Cuatro mots sobre la policía urbana y ornat públich de Barcelona.	177
J. MASFERRER ARQUIMBAU. . .	Uua bruxa en la cambra del torment.	189
TEODOR LLORENTE.	Lo rat penat.	194
J. RIERA Y BERTRAN.	De bella nit.	199
J. FRANQUESA Y GOMIS.	L' alé dels roures.	201
J. PONS Y MASSAVEU.	Del natural.	203
	NOVAS.	204